

Tieslietu ministrija

Projekts Nr.JUST/2010/KPEN/AG/1546 "Atjaunojošā taisnīguma aktuālas problēmas, risināšanas perspektīvas Eiropas Savienībā"

Konference „Cilvēktiesību samērošana un preventīvo piespiedu līdzekļu izpratne”

Rīga, 2013. gada 27.marts

Aizsardzības rīkojumi Somijā: novērotās problēmas un iespējamie uzlabojumi

**Dr. Mirka Smolej
Skandināvijas Kriminoloģisko pētījumu padome (NSfK)
Zinātniskais darbinieks
Helsinki, Somija
mirka.smolej@gmail.com**

Prezentācijas saturs

- Informācija par Somijas aizsardzības rīkojumiem
- Vai Somijas aizsardzības rīkojumi palīdz novērst vardarbību?
- Pamanītās problēmas
- Iespējamie uzlabojumi

Somijas «Likums par aizsardzības rīkojumiem»

”Likuma par aizsardzības rīkojumiem mērķis ir novērst noziegumus un uzlabot iespēju novērst nopietnus vajāšanas gadījumus. Lai pasargātu kāda cilvēka dzīvību, veselību, brīvību vai mieru, aizsardzības rīkojums var liegt citai personai iespēju sazināties ar šo cilvēku. Aizsardzības rīkojumu var piemērot arī gadījumā, kad aizsargātā persona un cilvēks, pret kuru piemērots rīkojums, dzīvo vienā saimniecībā.”

Aizsardzības rīkojumu veidi

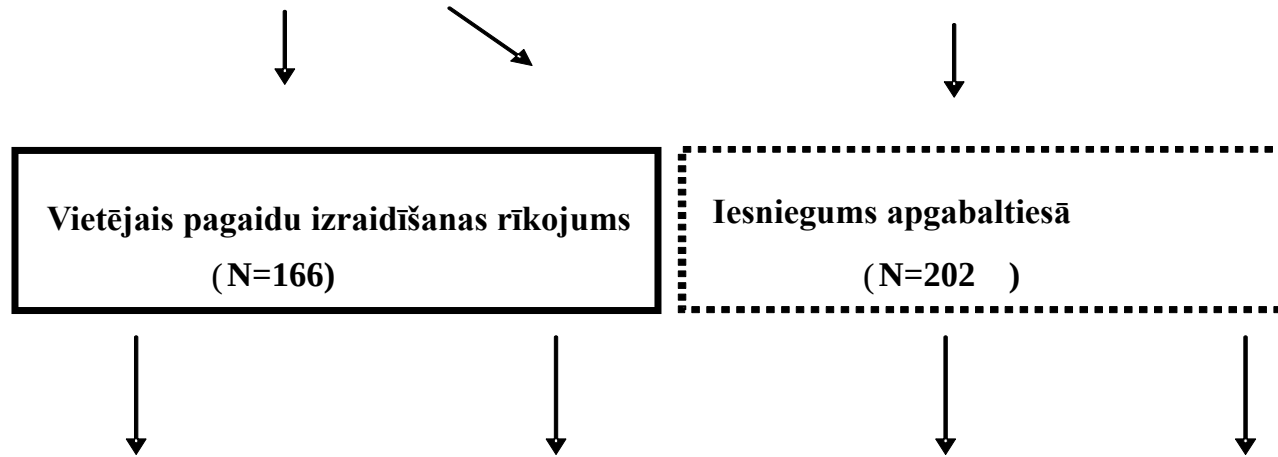
- Aizliegums tuvoties (kopš 1999.gada)
 - Izraidīšanas rīkojums (kopš 2005. gada)
 - Abus rīkojumus var izdot kā pagarinātus vai pagaidu rīkojumus
 - Izdod policija vai apgabaltiesa
 - Rīkojuma izdošanu var lūgt arī prokurors, policija vai sociālais dienests, ja apdraudētā persona ir pārāk nobijusies vai nespēj to izdarīt pati (retos gadījumos)
- Somijā aizsardzības rīkojumi ir civiltiesību un krimināltiesību apvienojums, kas nojauc robežu starp abām tiesību nozarēm

Gada laikā Somijā izdoto aizsardzības rīkojumu skaits?

- Ārkārtīgi grūti noteikt precīzu skaitu
 - "Mēs varam veidot, kādu vien statistiku vēlamies!"
(anonīms policijas darbinieks)
 - Datubāzes un reģistri pārklājas
 - Ik pēc diviem gadiem informācija tiek automātiski dzēsta
 - Zināšanu un apmācību trūkums (gan policijā, gan tiesās)
 - Problēmas datu saglabāšanas metodēs (gan policijā, gan tiesās)
- 2010. gadā apgabaltiesu izdoto aizsardzības rīkojumu skaits: kopējais skaits - 3202, no kurām 126 bijuši izraidīšanas rīkojumi

Lūgtie un izdotie izraidīšanas rīkojumi Somijā 2005. un 2006. gadā

Vēršanās policijā

APGABALTIESAS PROCESS (N=368)

atcelts , izbeigts noraidīts ↓ “tikai” pagaidu vietējais izraidīšanas rīkojums (N= 75)	izdots (N= 91) ↘ ” regulārais” vietējais izraidīšanas rīkojums (N= 183)	izdots (N= 92) ↘ ” regulārais” vietējais izraidīšanas rīkojums (N= 183)	atcelts., izbeigts, noraidīts (N= 110)
--	--	--	--

Informācija par Somijas aizsardzības rīkojumiem

1. Vēsturiskais aspekts

- Būtiskas izmaiņas krimināllikumā (20. gs. deviņdesmitajos gados)
- Globāla tendence (spiediens?)

2. Politiskais un ideoloģiskais aspekts

- Raizes par vardarbību pret sievietēm
- Vēlēšanās novērst vardarbību un uzlabot sieviešu, bērnu un vecu cilvēku stāvokli
- Izraidīšanas rīkojums: upura tiesības palikt savās mājās, saskaroties ar vardarbību un/vai gadījumā, ja pastāv pamatotas bailes no vardarbības
- Aizsardzības rīkojums kā iespēja risināt situāciju, lai aizsargātais cilvēks varētu sakārtot savu dzīvi

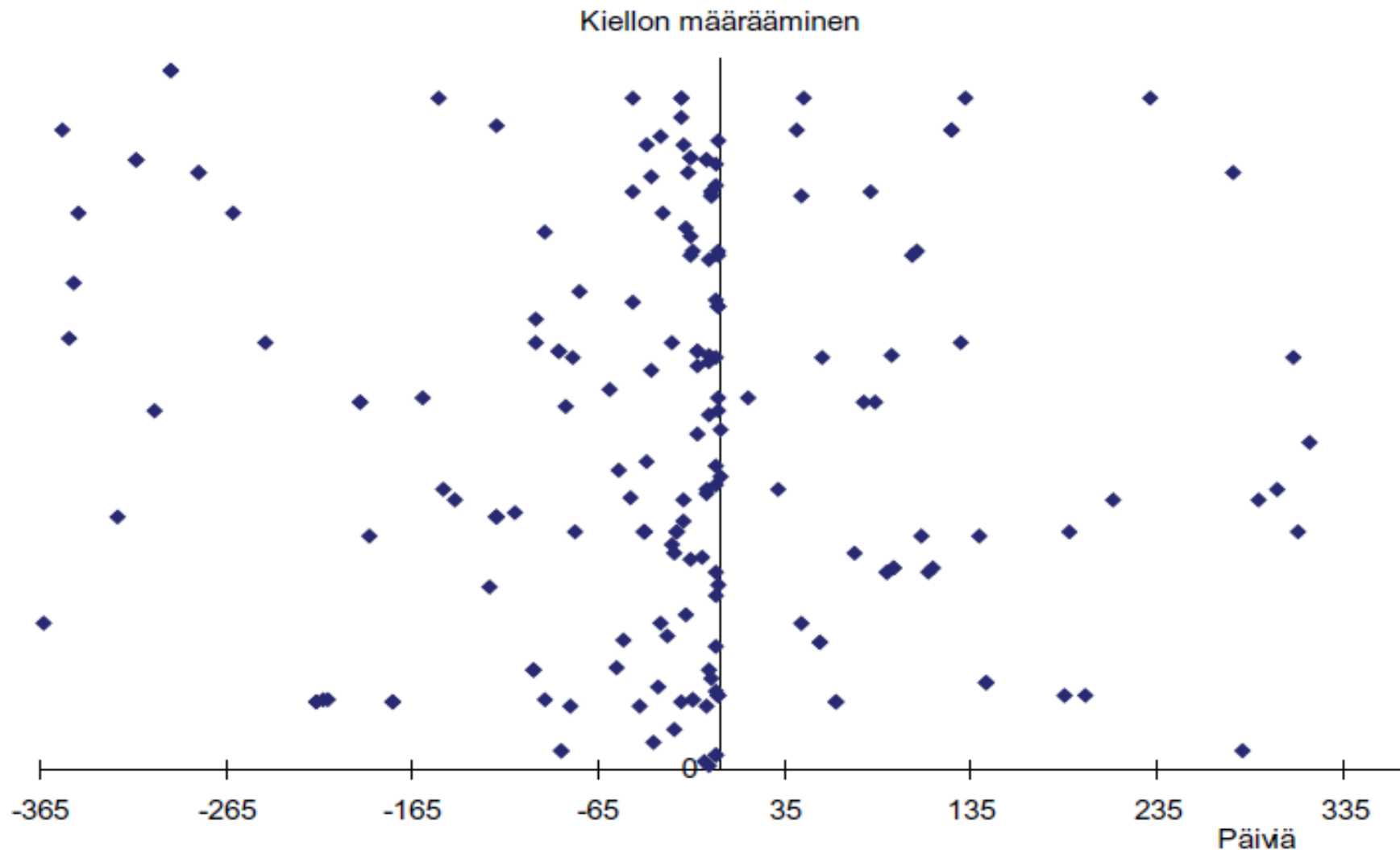
3. Aizsardzības rīkojumi noziedzības novēršanai

- Līdzeklis augsta vardarbības riska gadījumu noteikšanai
- Palīdz risināt situācijas, kad vardarbības risks ir īpaši liels
- Rīks, kas palīdz novērst vardarbību konkrētās situācijās

Vai papīra lapa var pasargāt no lodes?

- Likumi par aizsardzības rīkojumiem reti tiek sīki pētīti, turklāt pētījumu rezultāti ir pretrunīgi
 - Vispārīgāku pētījumu rezultāti liecina, ka aizsardzības rīkojumi palīdz cīņā pret vardarbību (Häkkänen et. al, 2003)
 - No otras puses: Aizsardzības rīkojumi var veicināt vardarbības izpausmes (Rantala et. al, 2008) → risku var samazināt, izmantojot atbilstošas lietu izskatīšanas metodes
 - Somijā veiktā pētījumā noskaidrots, ka pastāv ļoti liela iespēja, ka vīrieši, pret kuriem izdots aizsardzības rīkojums pirmajā gadā pēc rīkojuma izdošanas var paveikt slepkavību (Stoat et. al 2005)
 - Izraidīšanas rīkojumu ieviešana nesamazināja nogalināto sieviešu skaitu 2005. un 2006. gadā
- Aizsardzības rīkojumi kādu laiku var atturēt no vardarbības, taču tie nav pietiekami efektīvi līdzekļi pastāvīgas vardarbības novēršanai (Klein 1996)

Uzbrukumi, ko veikušas personas, kurām izdots izraidīšanas rīkojums, gadu pirms un gadu pēc rīkojuma izdošanas (n=169) (Rantala et. al 2008)

Kuvio 11 Varsinaiseen kieltoon määrättyjen pahoinpitelyepäilyt poliisiaineistossa (n=169)

Taču saskaņā ar Rantala et. al (2008) datiem...

- Lielākā daļa padzīto cilvēku cieta no dažādām problēmām, tajā skaitā alkoholisma un garīgām problēmām, turklāt paveica vairāk noziegumu
- Kas notiek, kad šādi cilvēki tiek izdzīti uz ielas?
- Viņus biežāk aiztur policija par atrašanos publiskās vietās alkohola reibumā un vardarbības izpausmēm, viņi biežāk veic sīkas zādzības un pašnāvības. Šie cilvēki cieš no izraidīšanas sekām un aktīvāk pievēršas kriminālam dzīvesveidam...
- Daudzi no padzītajiem cilvēkiem jau bija sociāli atstumti, un rīkojums vēl vairāk veicināja atstumtību

Citi metodoloģiskie jautājumi

- Slēpto noziegumu problēma pētījumos, kuru pamatā ir reģistri
 - Ētisku iemeslu dēļ nav iespējams veikt aptauju, kurā pētīta aizsargāto cilvēku pieredze
 - Procesa ieviešanas kvalitāte atšķiras gan policijas darbinieku, gan tiesnešu vidū
 - Nav vienotas panākumu formulas: ietekme var būt dažādiem faktoriem, iesaistītie cilvēki ir dažādi un dzīvo dažādos apstākļos; rīkojumu ietekmi vai rezultātus nevar vispārināt
- Kādas ir konkrētās novērotās aizsardzības rīkojumu problēmas?

Daudz atsaukto iesniegumu

“Apmierināta tiek mazāk nekā puse no aizsardzības rīkojumu pieprasījumiem

“2010. gadā tika noraidīti aptuveni 1600 lūgumi, un aptuveni pusē no šiem gadījumiem prasītājs labprātīgi atsauca pieprasījumu.

Juridiskais psihologs pastāstīja žurnālistiem, ka Somijas tiesu sistēmā ir uzstādīta pārāk augsta latīņa aizsardzības rīkojumu izsniegšanai – daudzi advokāti un tiesneši baidās, ka izsniegtais rīkojums tikai vairo vardarbības izpausmes.” (Turun Sanomat 2012. gada 17. aprīlī)”

Daudz atsaukto iesniegumu

- Rantala et. al (2008) ziņo, ka gandrīz puse no pieprasītajiem izraidīšanas rīkojumiem netika piešķirti, lielākoties tādēļ, ka prasītāji atsauca pieprasījumu
- Pastāv iemesli domāt, ka daudzos gadījumos tā iemesls ir otras puses izdarīts spiediens vai draudi, kā rezultātā vardarbība, iespējams, tiek noklusēta un turpinās.

"Pārdomājot situāciju, viņa paziņoja, ka, iespējams, pati sevi sagriezusi alkohola vai narkotisko vielu iespaidā. Viņa stāsta, ka arī iepriekš vairākas reizes esot sevi sagriezusi." (citāts no policijas ziņojuma)

Aizsardzības rīkojumu ierobežojumi vardarbības novēršanā

Bruņots kosovietis nogalina savu bijušo draudzeni, pēc tam nogalina četrus cilvēkus Somijas lielveikalā un izdara pašnāvību

"Bruņots vīrietis Ziemassvētku vakarā nošāva savu bijušo draudzeni un četrus lielveikala darbiniekus, pēc tam izdarīja pašnāvību.

Sello lielveikalā Espo, sešas jūdzes uz rietumiem no Helsinkiem, tika nogalināta sieviete un trīs vīrieši. Melnā tērpiēs šāvējs netālu esošā dzīvoklī bija nogalinājis savu bijušo draudzeni, pēc tam rīta pusē devies uz lielveikalu.

Policija ziņo, ka vīrieša bijusī draudzene bija 1967. gadā dzimusi somiete, kas strādāja lielveikalā un bija saņēmusi aizsardzības rīkojumu pret šo cilvēku."

(Daily Mail, 2010. gada 2. janvārī)

Aizsardzības rīkojumu ierobežojumi vardarbības novēršanā

Vantā divkāršā slepkavība saistīta ar nežēlīgu uzbrukumu Kotkā

“27 gadus vecs vīrietis tiek turēts aizdomās par savas 55 gadus vecās mātes un 26 gadus vecās draudzenes slepkavību dzīvoklī Asolā, Vantā.

Policija uzskata, ka abi upuri 10. decembrī tika brutāli noslepkavoti ar asu ieroci. Tas notika dienu pirms aizdomās turamais nežēlīgi uzbruka 55 gadus vecam vīrietim Kotkas autoostā.

Saskaņā ar izmeklēšanas vadītāja teikto aizdomās turamais ir iepriekš krimināli sodīts un jau iepriekš draudējis un uzbrucis mātei.

Policija bija izdevusi pagaidu aizsardzības rīkojumu pret šo vīrieti, taču rīkojums tā arī nestājās spēkā, jo māte neieradās uz apgabaltiesas sēdi.”

(Helsinki Times, 2013. gada 3. janvārī)

Dzīvojamā ēka, kurā tika atrastas abas noslepkavotās sievietes. Policija sasaistīja slepkavības ar vīrieti, kas aizturēts par uzbrukumu Kotkā

Pārkāpumu novēršana, definēšana un pārraudzība

*Ļoti grūti atturēt vardarbīgus
bijušos dzīvesbiedrus*

*“Saskaņā ar policijas datiem vairāk
nekā puse no aptuveni 200
aizsardzības rīkojumiem, kas
pagājušajā gadā izdoti Helsinku
reģionā, tikuši pārkāpti.*

*Helēna ar četriem bērniem jaunajās
mājās bija pavadījusi tikai
nedēļu, kad viņas bijušais vīrs
naktīs centās ielauzties viņas
mājoklī, kliegdams un plēsdams
pagalmā esošos priekšmetus.*

*Tas pats atkārtojās nākamajā naktī,
un abos gadījumos sievietes
bijušajam vīram izdevās aizbēgt,
pirms notikuma vietā ieradās
policija.*

*Taču nākamajā rītā policija viņu atrada
netālu esošajā mežā, kur vīrietis
šķietami gatavojās nākamajam
uzbrukumam.” (Helsinki Times, 2012.
gada 26. janvārī)*

Pārkāpumu novēršana, definēšana un pārraudzība: Matti un Līsas gadījums

- **"Matti bija zvanījis Līcai un aicinājis doties ar viņu ceļojumā uz Tallinu. Līsa kopā ar Matti devās rezervēt biļetes. Vēlāk Matti zvanīja un teica, ka gaida Līsu laukā, lai dotos uz Tallinu. Līsa stāsta, ka esot Matti pateikusi, ka nevēlas doties ceļojumā. Līsa saka, ka Matti neesot devies prom, bet gan uzturējies viņas pagalmā."**
- **"Matti atzīst, ka pārkāpis aizsardzības rīkojumu. Viņš saka, ka Līsa viņam pēcpusdienā zvanījusi un aicinājusi doties iepirkties."**

Pārkāpumu novēršana, definēšana un pārraudzība: Matti un Līsas gadījums

”Policija jau iepriekš bija devusies uz dzīvokli līdzīgās situācijās. Saskaņā ar Matti teikto Līsa bieži aicina viņu uz savu dzīvokli. Arī šoreiz nav nekādu ielaušanās pazīmju.”

”Kaimiņš Simo stāsta, ka bieži saucis policiju, jo to lūgusi Līsa, vai viņš dzirdējis palīgā saucienus no dzīvokļa. Simo uzskata, ka Līsa ļauj Matti ieiet viņas dzīvoklī, un kaimiņam nešķiet, ka Matti būtu ielauzies dzīvoklī. Simo stāsta, ka ieminējies par to Līasai un teicis, ka viņai nav jālaiž Matti savā dzīvoklī. Līsa esot atbildējusi: ”Ziniet, mīlestība mēdz būt sarežģīta”.

Izraidīšanas rīkojumu likuma izstrāde: uzskats par personu racionalitāti

Manuprāt, riski netika analizēti pietiekami konkrēti, taču bija zināms, ka vājš punkts ir šāds – daudzos gadījumos padzītā cilvēka situācija tikai pasliktināsies. Rīkojums viņus vēl vairāk sociāli atstumj. Neatceros, ka tiktu apsvērts pašnāvības risks, taču ir skaidrs, ka šie cilvēki dzen sevi postā. Mēs spējam iedomāties tikai to, ka varbūt dažas brošūras šos cilvēkus mudinās vērsties pēc palīdzības. To mēs pārrunājam. Taču, no otras puses, varbūt kādam tas tiešām palīdzētu. (Likuma izstrādātājs A.)

Uzskatījām, ka šis likums jāievieš neraugoties ne uz ko. Mums šķita, ka priekšnoteikumi būs tik skarbi, ka likumu piemēros reti un ļoti nopietnos gadījumos. Iespējams, mēs domājam, ka jautājums ir pavisam vienkāršs, jo jāizlemj, kura no pusēm dosies prom. Vai tas būs cietušais vai varmāka? Mēs uzskatījām, ka būs labāk, ja prom dosies varmāka. (Likuma izstrādātājs B.)

Četri konkrēti novēroto problēmu piemēri

- Daudz atsaukto iesniegumu
- Aizsardzības rīkojumu ierobežojumi, kas neļauj novērst vardarbību
- Pārkāpumu novēršana, definēšana un pārraudzība
- Slikta mērķa grupu dzīves apstākļu un problēmu izpratne → uzskats par personu racionalitāti

Iespējamie uzlabojumi

- Atbalsta tīkla un tiesu procesu veiksmīgāka saskaņošana
- Regulu un profesionālo vadlīniju pārveide
- Ar bērniem saistīto procedūru saskaņošana un citu viegli ievainojamo grupu īpašo vajadzību noteikšana
- Reālu iejaukšanās metožu izstrāde → piemēram, MARAK, izsaukumi uz mājām pēc aizsardzības rīkojuma stāšanās spēkā, sociālais atbalsts, ārstēšanās iespējas utt.
- Elektroniska pārraudzība smagākajos gadījumos?
- Nevēlamas komunikācijas un izsekošanas kriminalizācija?